

МАТЕРІАЛИ ДО УКРАЇНСЬКОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА

БЕРТЬЄ-ДЕЛАГАРД Олександр Львович [Berthier de la Garde; 26.10.1842, м. Севастополь – 14.02.1920, м. Ялта) — військовий інженер, археолог, нумізмат, колекціонер старожитностей, реставратор стародавніх пам'яток, меценат, громадсько-культурний діяч Криму.

З родини обрусілих французьких емігрантів-роялістів. Навчався у кадетському корпусі в Москві, Костянтинівському військовому училищі та Інженерній академії у Санкт-Петербурзі (1864). Служив у Херсоні, Одесі, Севастополі, будував мости, фортеці, шляхи. У 1874–78 рр. брав участь у роботах із укріплення Севастополя та порту, побудував у місті Приморський бульвар, суднобудівне адміралтейство, перший водогін. За проектами та під керівництвом Олександра Львовича із 1887 р. здійснювалося будівництво портів (Одеса, Феодосія, Ялта, Ростов-на-Дону) та залізничної гілки Джанкой-Феодосія.

У 1887 р. вийшов у відставку в чині генерал-майора, оселився в Ялті. Присвятив себе краєзнавчій та науковій діяльності. Вивчав античну та середньовічну історію й археологію При чорномор'я. Брав участь у археологічних розкопках некрополя у Феодосії, відкрив Ауткінське святилище поблизу Ялти. Нерідко сам ці розкопки і фінансував. Досліджував історію християнства та християнські пам'ятки в Криму, старожитності генуезців і татар. За завданням Російського археологічного товариства підготував працю про

стародавній Херсонес, у якій описав 27 відкритих візантійських церков, городище та його старожитності. Здійснив розкопки некрополя Феодосії, за дорученням Одеського товариства історії та старожитностей (далі — ОТИС) і за власний кошт дослідив ранньосередньовічний могильник Суук-су в Криму.

Реставрував башти Судакської фортеці, генуезької фортеці в Балаклаві, грецькі башти в Алушті. Зібрав унікальні колекції античних монет, готських фібул, старовинної зброї, матеріали з кримської етнографії, які передав Одеському археологічному музеєві. Автор праць із історичної топографії Криму, античної нумізматики. Одним із перших залучив метрологічні дані для вивчення грошового обігу. Склав опис нумізматичної колекції Одеського товариства історії та старожитностей. Дослідження О. Л. Берт'є-Делагарда у галузі нумізматики античної доби зберегли своє значення до наших часів (розробка питань про стародавні монетні системи і вагу; опрацювання атласу монет П. О. Бурачкова, яке зробило його настільним підручником для спеціалістів). Склав топографічні плани Інкермана, Ескі-Кермена, Чуфут-Кале. Зібрав величезну бібліотеку видань, присвячених Криму, зокрема, географічних карт і краєвидів краю, ботаніці і садівництву. Дійсний член (із 1880) і віце-президент (1899–1919) та фактичний керівник ОТИС. Дійсний та Почесний член Таврійської ученої архівної комісії (далі —

ТУАК). Дійсний член Російського географічного товариства (1890). Був головою Кримсько-Кавказького гірського клубу (Одеса), почесним членом Історичного товариства Нестора-літописця, Константинопольського археологічного інституту, дійсним членом археологічного та нумізматичного товариств (Москва), членом правління Ялтинського інженерно-технічного товариства. Підготував нову редакцію перекладу твору академіку П. С. Палласа “Наблюдения, сделанные во время путешествия по Южным наместничествам русского государства в 1793 и 1794 гг.” та 50 приміток до неї (1918, рукопис зберігся). Свою багату спадщину О. Л. Бертъе-Делагард заповів ТУАК (колекції) та Московському історичному музеєві (бібліотеку “Таврика”).

Працював у комісії з оздоровлення Південного Берегу Криму, займався будівництвом водогонів в Ялті, Алушті, розробив проект ялтин. трамваю. Обирався гласним Ялтинської міської думи.

Доля вченого та його колекцій закінчилися трагічно. 1918 майно О. Л. Бертъе-Делагарда конфісковано радянською владою, вчений залишився без засобів до існування. У лютому 1920 націоналізовано також його будинок, тяжко хворого Олександра Львовича викинули в ліжку на вулицю. Помер від крововилив у мозок. Похований на Аутському (Батуринському) кладовищі в чужому склепі.

Будинок О. Л. Бертъе-Делагарда віддано Ялтинській станції юних техніків (нині на ньому встановлено меморіальну дошку). Частина нумізматичної колекції Олександра Бертъе-Делагард передав ОІС та

продав до Женеві. Ювелірні вироби і торевтика “готського стилю” з Керчі куплені Бриитанським музеєм (1919). Бібліотеку й архів було передано Таврійській вченій комісії, де вони пролежали нерозібраними майже 40 років; колекції були розграбовані. Нині більша частина його бібліотеки зберігається у бібліотеці “Таврика” Кримського республіканського краєзнавчого музею. Там само знаходиться розібраний і систематизований архів О. Л. Бертъе-Делагарда. Інша частина рукописного архіву зберігається у Державному архіві при Раді міністрів Автономної Республіки Крим та Херсонському краєзнавчому музеї.

Тв.: Остатки древних сооружений в окрестностях Севастополя и пещерные города Крыма // ЗООИД. О., 1886. Т. 14; Раскопки Херсонеса. СПб., 1893; Надпись времен императора Зенона в связи с отрывками из истории Херсонеса // ЗООИД. О., 1893. Т. 16; Несколько новых или малоизвестных монет Херсонеса. СПб., 1906; Значение монограмм на монетах Херсонеса // Зап. нумизмат. отд-ния Рус. археолог. о-ва. СПб., 1906. Т. 1, вып. 1; О монетах властителей Боспора Киммерийского, определяемых монограммами. 1911; Дифференцы на боспорских царских монетах // Нумизматика и сфрагистика. 1911. Т. 1; Материалы для весовых исследований монетных систем древнегреческих городов и царей Сарматии и Тавриды // Там же. 1913. Т. 2; Память о Пушкине в Гурзуфе // Пушкин и его современники : материалы и исследования. СПб., 1913. Вып. 17–18.

Лит.: Список печатных трудов А. Л. Бертъе-Делагарда // Изв.

ТУАК. 1918. № 54; *Спицын, А. А.* А. Л. Бертьє-Делагард (1842–1920): Некролог // Рус. истор. ж-л. 1921. № 7. С. 230–231; Некролог // Україна. 1924. Кн. 3. С. 181; *Маркевич, А. И.* К судьбам коллекции древности старины А. Л. Бертьє-Делагарда // Изв. Таврич. об-ва истории, археологии и этнографии. 1928. Т. 2; *Черепанова С.* Архів О. Л. Бертьє-Делагарда // Архіви України. 1966. № 6; *Черепанова Е. Н.* Архив Бертьє-Делагарда (1842–1920) в Крымском областном краеведческом музее // Археолог. исслед. средневекового Крыма. К., 1968; *Кропоткин В. В., Шелов Д. Б.* Памяти А. Л. Бертьє-Делагарда // Сов. археология. 1971. № 1; *Столярик Е. С.* А. Л. Бертьє-Делагард // 150 лет Одес. о-ву ист. и древностей. 1939–1989: Тез. конф. О., 1989; *Ткачева О.* Патриарх кримведения // Крым. газета. 1997. 12 нояб.; *Левицкая З.* По проекту А. Л. Бертьє-Делагарда // Крым. газета. 1998. 15 авг.; *Барская Т.* Знарок Тавриды // Крым. газета. 1998. 20 нояб.; Пам'ятники діячам науки та культури національних меншин України: Кат.-довід. К., 1998; Бібліографія праць: *Непомнящий А. А.* История и этнография народов Крыма. Библиография и архивы (конец XVIII – начало XX века). Симф., 2001. С. 102–107.

Арх.: Кримський республіканський краєзнавчий музей (КРКМ). – КП-23051, Д-8766 (Автобіографія); КП 22697, Д 8682; КП 22966, Д 8681; КП 22972, Д 8687; КП 22973, Д 8688; КП 22 976, Д 8691 та ін. (рукописи, ненадруковані праці).

В. М. Даниленко, С. М. Ляшко

БОРОВИКОВСЬКИЙ Володимир Лукич [24.07 (04.08).1757, м. Миргород, нині — Полтавської області – 06 (18).04.1825, Санкт-Петербург, Росія] — живописець, портретист, іконописець, мініатюрист, педагог.

Походив з козацького старшинського роду, чимало представників якого займалися іконописом і портретним живописом. За сімейними традиціями служив у Миргородському полку (1774–1783). Вийшов у відставку у званні значкового товариша. Малярству навчався у свого батька та дядька — Лукіяна та Івана Боровиків. Серед ранніх творів Володимира Лукича — портрети дружини В. Капніста Олени Капніст (1780), бургомистра Полтавського магістрату П. Руденка (1784), ікони “Богоматір на троні” (1780-ті), “Богоматір з немовлям” (1784), “Цар Давид” (1785). На замовлення В. Капніста виконав кілька картин для палацу в Кременчуці, де мала зупинитися Катерина II під час подорожі у Крим (1787). Одне з полотен зображувало Катерину II у вигляді богині Мінерви (не збереглося). На запрошення Катерини II у 1788 оселився у Санкт-Петербурзі, де продовжував навчатися у Д. І. Левицького та Й. Б. Лампі. Підтримував дружні стосунки з культурними діячами просвітительського напрямку (гурток Г. Державіна – М. Львова). У петербурзький період В. Л. Боровиковський зажив слави одного з кращих портретистів. Академік Санкт-Петербурзької академії мистецтв (із 1795), її радник (із 1802). У його творчості органічно поєднувалися новаторські для цієї доби мистецькі тенденції (насамперед сентименталізм) та традиції українсь-